

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՎՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ **ՀԵՏԱԴԱՐՁ ԿԱՊԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ
ԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ**

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Բարսեղյան Կատերինա Վազգենի

Մեծամորի Սաշա Գալստյանի անվան թիվ 2 ավագ դպրոց ՊՈԱԿ

Մենթոր ուսուցիչ՝ Անի Իսկանդարյան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն.....	3
Գլուխ.1 ՀԵՏԱԴԱՐՁ ԿԱՊԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹՅԱՆ ԿՐԱ	
1.1 Հետադարձ կապի դերը՝ որպես սովորողների առաջադիմությունն ապահովելու միջոց.....	5
1.2 Ուսումնական գործընթացում հետադարձ կապի կիրառման եղանակներն ու ձևերը.....	9
Եզրակացություններ.....	14
Առաջարկություններ.....	15
Օգտագործված գրականության ցանկ.....	16

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

«Արդյունավետ հետադարձ կապն ավելի կարևոր է, քան ուսուցումը» (Բիլ Գեյթս)

Ուսումնական գերժնթացի հաջողությունը մեծապես կապված է ուսուցչի և սովորողի փոխհարաբերություններից, շփման եզրերից, մեկը մյուսի որակներն իմանալուց: Անհնար է կատարելագործվել և մեծ առաջընթաց գրանցել ուսուցման գործընթացում, երբ ուսուցչի համար կան անպատասխան հարցեր: Հետևաբար հաջողություններ գրանցելու համար շատ կարևոր է ճիշտ կերպով հետադարձ կապ ստեղծելու կարողությունների ձևավորումը: Կրթության մեջ հետադարձ կապը ասելով՝ հասկանում ենք ուսուցչի կողմից կրթական գործընթացի վիճակի և դրա մասնակիցների մասին տեղեկատվության ստացում:

Հետադարձ կապն իրենից ենթադրում է որոշակի գործողությանն ուղղված պատասխան, արձագանք: Օրինակ՝ ուսուցիչն արձագանքում է սովորողի կատարած աշխատանքին մեկնաբանությունների կամ առաջարկությունների տեսքով: Ստացվում է, որ հետադարձ կապն ուսումնառության ժամանակ սովորողների և ուսուցչի կատարած որոշակի

քայլերի և գործողությունների փոխադարձ համարժեք արձագանքն է: Այսինքն՝ հետադարձ կապը միջոց է ուսուցչի գործողություններին սովորողների կողմից, սովորողների գործողություններին՝ ուսուցչի և մյուս սովորողների անդրադարձի: Հետադարձ կապը նախատեսում է ուսուցչի կողմից սովորողի ոգևորում, քաջալերում, ստուգող, բաց և փակ հարցեր, որոնք կօգնեն ուսուցչին հասականալ սովորողի ուժեղ ու թույլ կողմերը և արձանագրել իր մասնագիտական բացթողումներն ու սխալները: Սա նշանակում է, որ հետադարձ կապի համար ընտրված զանազան միջոցներն ու հնարները պետք է բխեն սովորողին միայն առաջ մղելու, իր ձեռքբերումները խորացնելու, թերացումներն արագ վերացնելու և արդյունքները բարելավելու նպատակից:

Այսպիսով, հետադարձ կապը թույլ է տալիս ուսուցչին հստակ պատկերացում կազմել սովորողի նախընտրությունների, հետաքրքրությունների, ուժեղ և թույլ կողմերի մասին: Այս մշտադիտարկման գործընթացի արդյունքում ուսուցիչը հնարավորություն է ստանում արագ բացահայտել առկա խնդիրները, ուղղել սխալները, աշխատել բացթողումների շտկման վրա: Արդյունքում սովորողն ավելի

վստահ է առաջ շարժվում, հասկանում է՝ ինչի վրա է հարկավոր ուշադրություն դարձնել, մեծանում է վերջինիս սովորելու, գիտելիքներով ու կարողունակություններով զինվելու մոտիվացիան:

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Հետադարձ կապն իր ողջ բաղադրամասերով թույլ է տալիս, որ ուսուցիչը կարողանա հեշտությամբ կառավարել այն գիտելիքը, հմտությունն ու կարողությունը, որը սովորողը քաղում է դասից կամ ինչ-ինչ պատճառներով այդ ամենը վերջինիս բաց է թողնում: Հատուկ մեթոդների կիրառմամբ, հարցադրումների օգնությամբ սովորողն ու իր գիտակցական ու իմացական մակարդակը ուսուցչի համար դառնում է ավելի հասանելի, ինչն էլ ենթադրում է ուսումնական գործընթացի արդյունավետություն ու կանխատեսելի վերջնարդյունք: Հենց վերը նշած հանգամանքներից էլ բխում է սույն հետազոտության արդիականությունը:

Հետազոտության նպատակը: Ցույց տալ հետադարձ կապի դրական ազդեցությունը սովորողների առաջադիմության վրա:

Հետազոտության խնդիրը: Սահմանել այն եղանակները, մեթոդներն ու մանկավարժական հնարները, որոնց վրա հիմնվելով ուսուցիչը դասի ընթացքում կարող է հետադարձ կապ ստեղծել՝ նպատակ ունենալով կառավարելի դաշտում պահել սովորողների գիտելիքներն ու կարողունակությունները:

ԳԼՈՒԽ 1. ՀԵՏԱՊԱՐԶ ԿԱՊԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ

1.1 Հետադարձ կապի դերը՝ որպես սովորողների առաջադիմությունն ապահովելու միջոց

Հետադարձ կապը, դա մի համալիր գործողությունների շղթա է, որի միջոցով հնարավոր է զգալիորեն օպտիմալացնել ուսուցումն առնչված գործընթացները: Հետադարձ կապը թույլ է տալիս սովորողին շտկել սեփական սխալները, իսկ ուսուցիչն էլ հնարավորություն է ստանում համապատասխան տեղեկատվությունից պատկերացում կազմել ուսումնական գործընթացի այն ասպեկտների մասին, որոնց պետք է վերստին անդրադառնալ և ավելի շատ ուշադրություն դարձնել: Այս իմաստով հետադարձ կապը կարող է դրական ազդեցություն ունենալ ուսումնական գործընթացի վրա, քանի սովորողին հստակ մատնանշվում է խնդիրն ու դրա լուծման եղանակը: Տարբերում ենք հետադարձ կապի երկու տեսակ՝ արտաքին և ներքին:

Արտաքին հետադարձ կապն ապահովում է ուսուցիչ-սովորող, սովորող- ուսուցիչ կամ սովորող-սովորող կապերը: Այս դեպքում ուսուցիչն ու սովորողները միմյանց կատարած գործողությունների վերաբերյալ իրականացնում են համապատասխան վերլուծություններ, բանակցում և փոխադարձաբար անդրադառնում աշխատանքում եղած ձեռքբերումներին և թերություններին: Իսկ ահա ներքին հետադարձ կապն իրենից ենթադրում է երկու սուբյեկտների՝

սեփական գործողությունների նկատմամբ կատարած ինքնաանդրադարձը: Երկու կողմերի կատարած ինքնանրադարձը թույլ է տալիս, որ կողմերից յուրաքանչյուրն իր բացթողումների կամ առավելությունների համար կատարի արձանագրումներ:

Հենվելով այդարձանագրումների վրա՝ ուսուցիչը կարող է ընտրել աշխատանքային գործունեության նոր ռազմավարություն, իսկ սովորողը բարելավել իր ուսումնառության որակը, եթե դրա անհրաժեշտության կարիքը կա: Հետադարձ կապը վերահսկողական գործառույթն ուղղված է կոնկրետ արդյունքի վրա, որն այս պարագայում կրթության որակի բարձրացումն ու ուսումնական գործընթացի հասանելու ու արդյունավետ կազմակերպումն է:

Ավելի քիչ արդյունավետ է կարճաժամկետ հետադարձ կապը, որն արտահայտվում է սովորողների գիտելիքների միջանկյալ կամ վերջնական վերահսկողության մեջ: Կրթության ոլորտում նպատակահարմար է լիարժեք օգտվել հետադարձ կապից, որը կարող է դառնալ սովորողների վրա ազդելու հզոր գործիք: Ուսուցչի համար կատեղծվի հնարավորություն ուժեղացնել, թուլացնել և ուղղորդել

հետադարձ կապի ազդեցությունը: Սակայն ժամանակակից կրթության միտումներն այնպիսին են, որ ուսումնական գործընթացը գնալով դառնում է մեխանիզացված, ուսուցչի և սովորողների միջև գնալով ավելի քիչ է լինում «կենդանի» շփումը: Կարելի է ասել, որ փաստացի հետադարձ կապն իրականացվում է, սակայն այս պարագայում արդյունավետ չի աշխատում: Ուսումնական նյութի յուրացումը հեշտացնելու համար հետադարձ կապը պետք է ունենա մի շարք առանձնահատկություններ.

- հավասարակշռություն,
- կոնկրետություն,
- օբյեկտիվություն,
- համապատասխանություն,
- հասկանալիություն
- հետևողականություն,
- համեմատելիություն
- բովանդակություն,
- բավարարություն,
- կառուցվածքայինություն,
- արդիականություն.

Պետք է նշել, որ հետադարձ կապը չպետք է պարտադրվի: Ուսուցիչը նախ պետք է համոզվի, որ սովորողը պատրաստ է ընդունել գովասանքը և հատկապես՝ քննադատություն, և որ հետադարձ կապի ընկալումը կլինի օբյեկտիվ¹: Հետադարձ կապը հակված է շատ մեծ ազդեցություն ունենալ ուսումնական գործընթացի վրա: Այնուամենայնիվ, այստեղ ուսուցչի դերակատարումն առանցքային է: Նրա կողմից ներդրված հետադարձ կապի համակարգը վերջինիցս պահանջելու է հետևողականություն, արագ արձագանք ուսուցման այս ձևի արդյունքներին, որոնք կարող են լինել թե՛ դրական, թե՛ բացասական:

Հետադարձ կապը պետք է լինի կոնկրետ, պարզ և հասկանալի սովորողների համար: Սովորողի գործողություններին անհրաժեշտ է արձագանքել ոչ միայն ճիշտը կամ սխալը մատնանշելով, այլ ավելի մանրամասն և ընդգրկուն մեկնաբանություններով: Օրինակ՝ քեզ մոտ ստացվեց որովհետև..., դու հաղթեցիր, քանի որ, դու ձախողեցիր, որովհետև...:

Սովորողների առաջադիմության մշտադիտարկումը ուսուցչին թույլ կտա արձանագրել դրական դինամիկան: Հարկավոր է անընդհատ խրախուսել և

¹ http://storage.library.opu.ua/online/periodic/kms_2011_5/085-088.pdf О.В. Олещук, «Эффективная обратная связь в обучении», стр.85.

աջակցել սովորողներին, ինչը նաև մեծ մոտիվացիայի աղբյուր է: Միևնույն ժամանակ հարկավոր է սովորողին տալ կոնկրետ ուղղություններ, թե ինչպես կատարելագործվել, կուտակել կայուն գիտելիք: Սա ավելի նախընտրելի է, քան ուղղակի սխալների ու բացթողումների մատնանշումը: Շատ կարևոր է սովորողների կողմից կրթության կարևորության գնահատումը: Հետադարձ կապը մեծապես կարող է օգնել սովորողին, գիտակցելով ուսումնական գործընթացում հաջողություններ գրանցելու կարևորությունը, հստակ ռազմավարություն մշակել ավելի լավ սովորուլու համար:

Հետադարձ կապի իրականացման եղանակներից է բանավոր զրույցը, երբ վերլուծությունները, արձանագրումներն ու շտկումներն իրականացվում են բանավոր քննարկման միջոցով: Բանավոր քննարկվում են այն գործողությունները, որոնք բարելավման կարիք ունեն: Կարելի է խնդիրների շուրջ մեկնաբանություններ անել նաև գրավոր եղանակով: Հետադարձ կապի իրականացման մեկ այլ միջոց են գծապատկերները: Այս եղանակի ընտրությունը կարող է բարձրացնել տեղեկատվության յուրացման արդյունավետությունը, քանի որ ուսուցչի՝ սովորողին կամ սովորողներին ուղղված խոսքը ուղեկցվում է նշաններով ու գծանկարներով, ինչն ավելի պատկերավոր է դարձնում ասելիքը:

Ուսուցիչն անընդհատ պետք է վերանայի իր մանկավարժական կենսափորձը: Նոր տեխնոլոգիական գործիքները, դասի բազմաբնույթ ձևերն ու տեսակները, մեթոդների բազմազանությունն առաջին հայացքից կարող են ուսուցչի աշխատանքային գործընթացում ստեղծել խառնաշփոթ՝ դրանց ճիշտ ընտրության ու կիրառության առումով, սակայն ուսուցիչը պետք է գիտակցաբար մոտենա նորարարություններին, փորձի դրանք ընկալել ոչ թե ավելորդ պարտադրանք, ժամանակատար գործընթաց, այլ յուրաքանչյուր նորարարական գաղափարի մեջ փնտրի, գտնի այն հետաքրքիր կետը, որից պետք է սկսի իր ինքնազարգացումը: Անշուշտ, նորարար ուսուցչի հետաքրքիր գաղափարները՝ այդ թվում հենց հետադարձ կապի կիրառությունը, միտված են մեկ նպատակի՝ սովորողին տալ հանրակրթական ծրագրերին համապատասխան գիտելիք և կարողունակություններ: Այս առումով շատ կարևոր են ուսուցչի մասնագիտական և անձնային որակները, մանկավարժական գործունեության մեջ նրա մղումներն ու ձգտումները:

Ուսուցիչը պետք է քաջ գիտակցի իր պաշտոնային պարտականությունները, իսկ մեթոդների և ուսուցման ձևերի ընտրության առումով նա միանգամայն ազատ է: Իսկ թե որչափ արդյունավետ կհամադրվեն նորագույն տեխնոլոգիաներն ու մեխանիզմները ուսումնական գործընթացի ժամանակ, կախված է ուսուցչից և վերջինիս աշխատանքը վերահսկող խորհրդակցական մարմիններից: Այս առումով

շատ կարևոր է մանկավարժական փորձի փոխանակումը: Ուսուցիչների միջև աշխատանքային համագործակցության բարձր մակարդակը ևս նպաստում է ուսումնական գործընթացի արդյունավետ զարգացմանը: Հետևաբար, ուսուցիչները պետք է բաց լինեն գործընկերների հետ կառուցողական համագործակցային հարաբերություններ հաստատելու համար: Մանկավարժական աշխատողն իրավունք ունի համագործակցել գործընկերների հետ փորձի փոխանակման և մասնագիտական գործունեության արդյունավետության բարձրացման նպատակով²:

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ ուսումնական գործընթացի արդիականացումն ու սովորողների առաջադիմությունը մեծապես կախված է ուսուցչի մասնագիտական ու մարդկային որակներից: Այստեղ կարևոր ենք համարում վերջինիս մասնագիտական պատրաստվածությունը նորորարական գործիքների ու մեթոդների կիրառման առումով: Սովորողների առաջադիմության վրա ուղիղ ազդող մի գործիք էլ հենց հետադարձ կապն է, որն ուսուցչի ձեռքում իսկական գործիք է սովորողին խրախուսելու, պասիվ դաշտից ակտիվ դաշտ բերելու և մոտիվացնելու համար:

---

² <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=74345> ՀՀ հանրակրթության մասին օրենք

1.2 Ուսումնական գործընթացում հետադարձ կապի կիրառման եղանակներն ու ձևերը

Կրթական համակարգի բարեփոխումների ներկա փուլում առաջնահերթ խնդիրը կրթության որակի ապահովումն է, կրթական բարենպաստ միջավայրի ապահովումը, որտեղ սովորողը կարող է անցնցում ձեռք բերել իմացական ու գործառական գիտելիքներ: Այս համատեքստում այսօր ընդունված է նախապատվություն տալ աշակերտակենտրոն ուսուցմանը, որտեղ սովորողը ուսումնական գործընթացում ունի ավելի ակտիվ դերակատարում: Այդ դերը կենտրոնացնելու, սովորողին ինքնուրույն գործելու և նախաձեռնողի դերում հանդես գալու համար լայն հնարավորություններ են ստեղծում ուսուցման փոխգործուն մեթոդների կիրառումը դասապրոցեսի ժամանակ, որոնք համապատասխանում են աշակերտակենտրոն ուսուցման սկզբունքներին և արդյունավետ են: Փոխգործուն մեթոդները բացառում են որևէ մեթոդի առաջնայնությունը, գերակայությունը, ինչպես նաև մեկ մեթոդի գերակշռությունը մյուսների նկատմամբ:

Փոխգործուն ուսուցման սկզբունքներն են.

- փոխազդեցությունը, փոխուսուցումը;
- երեխայի ակտիվությունը;
- համագործակցությունը;
- ինքնարտահայտման խրախուսումը;
- հետադարձ կապը:

Փոխգործուն մեթոդների առանձնահատկություններն են.

- սովորողի իմացական գործընթացների կազմակերպումը;
- հետաքրքրությունների բացահայտումը;
- համագործակցային կարողությունների զարգացումը;
- անհատական առանձնահատկությունների բացահայտումը;
- հաղորդակցական ունակությունների ձևավորումը;
- տրամաբանական մտածողության զարգացումը;
- ինքնուրույնության խրախուսումը;
- վերլուծական կարողությունների ձևավորումը:

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ հետադարձ կապը փոխգործուն ուսուցման հիմնական սկզբունքներից մեկն է, ուստի դրա արդյունավետ կիրառման համար պետք է վերաբժնորել սովորողի դերը դասապրոցեսի ընթացքում: Սովորողը պետք է գիտելիքն ընկալի ու ամրապնդի գիտակցաբար, առանց մեխանիկական

վերարդադրման կարողանան ձևակերպել իր խոսքը, ցուցաբերի նախաձեռնողականություն դպրոցում ստացած գիտելիքն ինքնուրույն զարգացնելու, համակողմանի ուսումնասիրելու առումով: Ստացվում է որ սովորողը այս պարագայում հանդես է գալիս որպես հետազոտող, տեղեկատվական հոսքերի մեջ արժեքավոր գիտելիքի վերհանող: Նման գործողությունների համար հենց ուսուցչից ստացած հետադարձ կապը կարող է ուղղորդել ու մոտիվացնել սովորողին:

Ճիշտ ու կառուցողական իրականացվող հետադարձ կապը սովորողների հետ լավ հարաբերությունների գրավականն է: Այս առումով իր աշխատանքը կազմակերպելիս ուսուցիչը պետք է ուշադրություն դարձնի մի շարք հանգամանքների վրա, որոնցից են.

1. Միավորային գնահատման չափանիշների մեկնաբանումը սովորողներին
Իհարկե, ուսուցիչը քաջատեղյակ է, թե ինչ չափանիշների հիման վրա է կատարում միավորային գնահատում, սակայն սովորողները ոչ միշտ են հասկանում դա: Ուստի հարկավոր է սովորողներին բացատրել, թե ինչ սկզբունքների հիմնա վրա են իրենք գնահատվում: Կարելի է ցույց տալ լավ կատարված աշխատանքի և սխալ աշխատանքի օրինակներ ու դրանք քննարկել սովորողների հետ, լսել նրանց կարծիքն ու դիրքորոշումը: Այսպես սովորողները հաջորդիվ ավելի պատասխանատու կմոտենան առաջադրանքին:
2. Սովորողին ուղղված կառուցողական նկատառումներ ու դիտարկումներ
Հետադարձ կապի հիմնական կանոնը հետագա գործողությունների մասին խոսելն է: Անփույթ կամ ծույլ սովորողին նախատելու փոխարեն էլ ավելի նպատակահարմար է օրինակելի փորձի ցուցադրումն ու կոնկրետ քայլերի առաջարկը, որոնք կօգնեն նրան կատարելագործվել: Օրինակ՝ կարելի է ծույլ սովորողի վրա դնել մի պատասխանատու հանձնարարություն: Սովորողը մեծ մոտիվացիայով կփորձի կատարել աշխատանքը՝ արդյունքում քաղելով քաջալերման ու խրախուսանքի պտուղները:
3. Սովորողի առանձնահատկությունների չանտեսումը
Անշուշտ, նույն դասարանում սովորողներն ունեն տարբեր առանձնահատկություններ: Մի մասի համար կարևոր է քննադատական վերաբերմունքը, որից նրանք ազդվում են ու սկսում են կառավարվել, մյուսներն էլ կարիք ունեն գովասանքի, ուստի չպետք է համեմատել սովորողներին միմյանց հետ: Ավելի նպատակահարմար է վերլուծել յուրաքանչյուր սովորողի առաջընթացը՝ համեմատելով նրա նախորդ արդյունքների հետ:
4. Սովորողների փոքրիկ հաղթանակների գնահատում

Սովորողները հիանալի զգում են, երբ ուսուցիչը անկեղծ չէ և մեխանիկորեն գովում է նրանց: Բավական չէ միայն գովել. այդպես ուսուցչի խոսքը դադարում է արժեքավոր լինելուց: Ավելի նպատակահարմար է կոնկրետ մեկնաբանություններ տալ՝ ընդգծելով այն ձեռքբերումը, որն ունեցել է սովորողը, օրինակ՝ ամենից շատ ես կարողացել գրել կամ տեքստում ոչ մի սխալ չես թույլ տվել:

5. Երկխոսություն սովորողների հետ

Հետադարձ կապը ոչ միայն կարծիքն է աշակերտի մասին, այլ նաև սովորողի կարծիքը լսելն ու հաշվի առնելը: Հարկավոր է հաճախ խոսել, քննարկել սովորողների հետ, թույլ տալ, որ վերջինս առանց կաշկանդվելու պատմի իր հետաքրքրությունների ու մտահոգությունների մասին:

Հետադարձ կապը կարելի է համարել հաջողված, եթե այն ունենում է հետևյալ արդյունքները.

- Սովորողի մոտ ձևավորվել է հստակ պատկերացում իր ուժեղ կողմերի և նրանց զարգացման հնարավոր ուղիների մասին;
- Սովորողը ստացած տեղեկատվությունը ընդունում է և ներքին համաձայնության գալիս դրա հետ;
- Սովորողն ունի ցանկություն ուղղելու սեփական սխալները, և նա արդեն կատարել է առաջին քայլերն իր գիտելիքների բարելավման ուղղությամբ:

Սովորող-սովորող հետադարձ կապի մոդելին բնորոշ է փոխադարձ վերահսկողության տեխնիկան: Կարելի է կատարել զույգերով աշխատանք: Կարելի է սովորողին խնդրել, որպեսզի նա ստուգի դասընկերոջ կատարած առաջադրանքը կամ բանավոր հարցում իրականացնի: Այս տեխնիկան թույլ է տալիս վերահսկել նյութի յուրացումը:

Հետաքրքիր հետադարձ կապի ատեղծման եղանակ է խմբային աշխատանքների իրականացումը, որոնք կարող են լինել բազմազան՝ գրավոր աշխատանք, փոքրիկ խմբերով աշխատանք: Խումբը կատարում է իր հանձնարարությունը՝ միաժամանակ վերահսկելով մյուս խմբերի աշխատանքը: Կարելի է հանձնարարել աշխատանք, ասենք՝ գրել նկարագրական տեքստ և նշանակել խմբում գլխավոր խորհրդատու: Խորհրդատուն հարցում է անցկացնում 2-3 հոգու շրջանում, իսկ մնացածը վերահսկում են գնահատման օբյեկտիվությունը: Հետո խորհրդատուի դերն անցնում է մեկ այլ սովորողի: Նմանօրինակ աշխատանքների իրականացումը ոգևորում է սովորողներին, բերում նրանց ակտիվ դաշտ, բարձրացնում մոտիվացիան ու աշխատունակությունը:

Սովորող-սովորող հետադարձ կապի մոդելի ապահովման մեկ այլ եղանակ է հետազոտական աշխատանքների կամ մասնագիտական զեկույցների պատրաստումը: Աշխատանքը կարելի է հանձնարարել կատարել տանը: Ավարտված աշխատանքը ներկայացնում է խմբից ընտրված սովորողը: Ինչն է առանձնահատուկ. խմբի յուրաքանչյուր անդամի գնահատականը տալիս են հենց այս խմբի սովորողները: Յուրաքանչյուր գնահատական, դարձյալ, պետք է հիմնավորված լինի՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, թե ինչ ներդրում է ունեցել սովորողն աշխատանքի մեջ:

21-րդ դարի արագ զարգացող հասարակության պահանջն է ունենալ այնպիսի քաղաքացի, ով կկարողանա ճկուն լուծումներ գտնել արագ փոփոխվող պայմաններում, կլինի նախաձեռնող, կունենան սեփական ակտիվ դիրքորոշում, ստեղծագործական ու քննադատողական մտածողություն, ինչպես նաև չենթարկվելով արտաքին բացասական ազդեցություններին՝ կկարողանա ինքնավերլուծություն կատարել և առաջ քաշել սեփական ինքնագնահատման ու ինքնակառավարման մեխանիզմներ: Կրթության համակարգում ժամանակակից անձնակողմներոշիչ հարացույցի հաստատման ու գործարկման հրամայականով պայմանավորված՝ արդիական ու հրատապ է դարձել սովորողի անձի ինքնուրույնության աստիճանի բարձրացման ու ինքնակողմներոշվող դիրքորոշման ձևավորման հիմնախնդիրը: Ավելին, կրթական գիտությունների ժամանակակից հետազոտությունները բխում են սովորողի ինքնավերլուծության և ինքնագնահատման արդիական հիմնախնդրից: Վերլուծության և հատկապես ինքնավերլուծության գործընթացը թերի կհամարվի, եթե այն չամբողջանա կշռադատման կամ գնահատման գործընթացով, որտեղ առանձնահատուկ նշանակություն ունի ինքնագնահատումը: Այստեղից էլ բխում է սովորողների ինքնագնահատման մեթոդների ակտիվորեն կիրառման հարցը հենց դասավանդման գործընթացում: Ինքնագնահատման մեթոդներից առանձնացվում են ռուբրիկավորումը կամ ցուցանիշավորումը, չափանիշային աղյուսակի կազմումը, ռեֆլեքսային կազմակերպումը, նախագծային ինքնագնահատումը, Խմբային աշխատանքի ինքնագնահատումը, հետադարձ կապի հարցարանների լրացումը³:

Այսպիսով, սովորող-սովորող հետադարձ կապի մոդելի իրականացման համար կարելի է ընտրել մի շարք ակտիվ մեթոդներ, որոնք և ապահովում են սովորողների

³ http://www.yso.am/files/Anna_Aleksanyan_%202016.pdf Ա. Ալեքսանյան, Սովորողների ինքնավերլուծության և ինքնագնահատման մեթոդների կիրառման հիմնախնդիրը դասավանդման գործընթացում, ՀՊՄՀ, Երևան, 2016, էջ 11-13:

համատարած մասնակցությունը դասին և ստեղծում են հետադարձ կապ, որը թույլ է տալիս ուսուցչին անընդհատ վերահսկել սովորողի առաջադիմությունը:

Կառուցողական հետադարձ կապ ստեղծելու համար կարևոր է, որ սովորողը հասկանա, թե տվյալ պահին ինչպիսի գիտելիքների ու կարողունակությունների պաշար ունի: Արդյոք դա բավարար գիտելիք է և համապատասխանում է կրթական չափորոշիչների պահանջներին: Այս արձանագրումները ուսուցչի հետ կատարելուց հետո սովորողը սկսում է փնտրել եղանակներ ու միջոցներ, որպեսզի տեսանելի դարձնի այդ շրջափուլի հաղթանակը: Այդ հաղթանակին մոտենալու համար կատարած աշխատանքն էլ ավելի է մոտիվացնում սովորողին: Հաջորդիվ համադրելով այս ամենը՝ ուսուցչի հետ համատեղ սկսվում է ճանապարհային քարտեզի նախագծում: Արդեն սովորողի համար տեսանելի են միջոցները, ճանապարհներն ու նպատակը, թե ուր է գնում, ինչպես է գնում, ինչի համար է գնում: Անշուշտ, հետադարձ կապի արդյունավետության հիմքում նաև նախաձեռնող ու ակտիվ սովորողն է, ում համար հետադարձ կապը բավականին հետաքրքիր միջոց է իր կրթության որակը ուսուցչի հետ համատեղ բարելավելու համար:

Այսպիսով, կատարած հետազոտությունները հիմք ընդունելով՝ կարող ենք ասել, որ հետադարձ կապը ուսուցման և ուսումնառության անբաժանելի մասն է: Որքան այն արդյունավետ է, որքան շեշտադրվում են սովորողների ձեռքբերումները և իրականացվում է աշխատանքի պատշաճ վերլուծություն, այնքան ավելի մեծ է հավանականությունը, որ սովորողները շարունակաբար կբարելավեն իրենց առաջադիմությունը: Շատ կարևոր է, որ սովորողն իրեն հարգված և կարևորված զգա, հասկանա, որ իր կրթությունը ձևական բնույթ չի կրում:

Կարծում ենք, որ սույն հետազոտության ընթացքում ձեռք բերած գիտելիքները կօգնեն մեզ՝ ուսուցիչներին, արդյունավետ իրականացնել ուսումնական գործընթացի մշտադիտարկում, ժամանակին արձանագրել կրթական մի շարք խնդիրներ և կիրառելով հետադարձ կապ՝ համագործակցային հարաբերությունների մեջ մտել սովորողների հետ՝ նպատակ ունենալով վերասկել ու բարձրացնել ուսումնական գործընթացի արդյունավետությունը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Մեր մանրադիտակի տակ առնելով ուսումնական գործընթացի արդիականացմանն ուղղված մի շարք հիմնահարցեր՝ այդ թվում հետադարձ կապերի ստեղծումը ուսումնառության ժամանակ, կատարեցինք մի քանի արձանագրումներ, որոնք կներկայացնենք ստորև.

- Ուսումնական գործընթացի արդյունավետությունը մեծապես կախված է ուսուցչի մոտեցումներից, սեփական պարտականությունները գիտակցելուց և պատշաճ կատարումից;
- Ուսուցիչը պետք է անդադար կատարելագործի իր մանկավարժական հմտությունները, կիրառի նոր մեթոդական հնարներ, որպեսզի սովորողը հետաքրքրություններ գտնի դասի մեջ;
- Ժամանակի մարտահրավերներով պայմանավորված՝ ուսուցիչը պետք է ուսուցման նպատակների մեջ անպայման ունենա սովորել սովորոցնելով և նորը ստեղծելով հասկացությունները;
- Հետադարձ կապը պետք է ուսուցչի համար դառնա ուսումնական գործընթացը մշտադիտարկելու և համակարգելու գործիք, իսկ դրա կիրառման հիմնական նպատակը պետք է լինի սովորողի առաջադիմության ապահովումը;
- Սովորողի համար պետք է ստողծել այնպիսի միջավայր, որտեղ նա իրեն պահանջված ու կարևոր կզգա և բաց կլինի համագործակցության ու կարծիքների փոխանակման համար;
- Ուսուցիչը պետք է հաճախ դիմի հետադարձ կապի օգնությանը՝ որպես առաջնային նպատակ սահմանելով կրթության որակի և սովորողների առաջադիմության դրական միտումը:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Բերենք մի քանի առաջարկություններ՝ պայմանավորված հետազոտության թեմայի արդիականությամբ.

- ✓ Սույն նյութի հետազոտության արդյունքում եկանք այն եզրահանգման, որ թեման շատ քիչ է ուսումնասիրված, ուստի համապատասխան գրականությունը ևս սուղ է: Ցանկալի կլիներ, որ ուսուցիչների համար էլ ավելի շատ լինեին ուսումնական ձեռնարկներ, որոնց ուսումնասիրությունը թույլ կտար համակողմանի պատկերացնել հոտազոտության առարկայի հիմնական դերն ու կիրառելության մեխանիզմները;
- ✓ Կարելի է դպրոցում գործող առարկայական մասնախմբերի անդամների միջև ևս հաճախակի կիրառել հետադարձ կապ՝ նպատակ ունենալով արձանագրել առկա խնդիրները, նպաստել ինքնազարգացմանն ու աշխատունակության բարձրացմանը;
- ✓ Կարածում ենք նպատակահարմար է ուսումնական գործընթացում ավելի հաճախ կիրառել սովորող-սովորող հետադարձ կապի մեխանիզմը, որը թույլ կտա սովորողների միջև ապահովել առողջ մրցակցություն:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=74345> ՀՀ հանրակրթության մասին օրենք:
2. http://www.yasu.am/files/Anna_Aleksanyan_%202016.pdf Ա. Ալեքսանյան, Սովորողների ինքնավերլուծության և ինքնագնահատման մեթոդների կիրառման հիմնախնդիրը դասավանդման գործընթացում, ՀՊՄՀ, Երևան, 2016:
3. http://storage.library.opu.ua/online/periodic/kms_2011_5/085-088.pdf Օ.Յ. Олещук, «Эффективная обратная связь в обучении», стр.85.